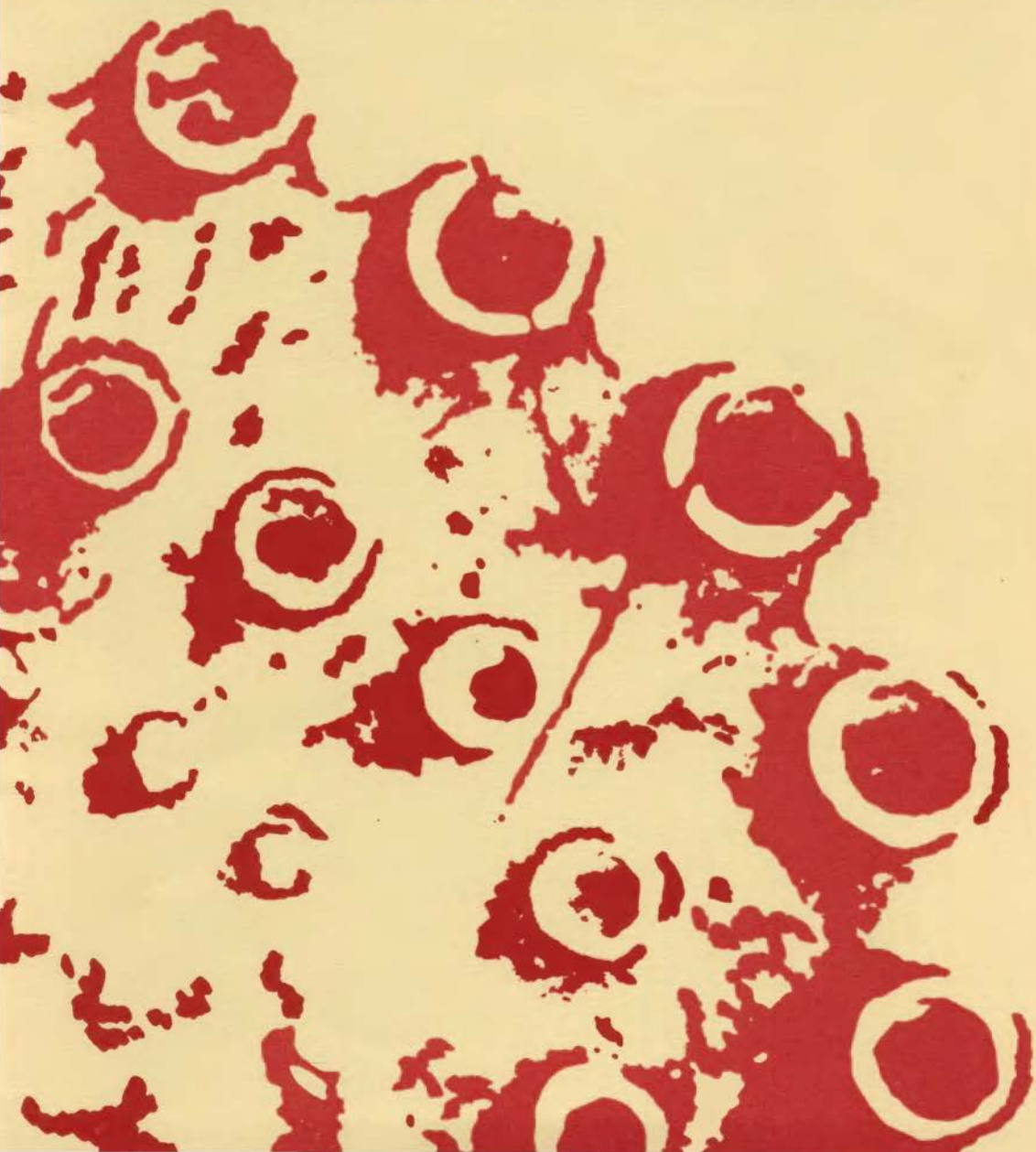

't inschrien

zesde jaargang nr 3, juli 1974 kwartaaluitgave

Een Inschrien is een vakje in de tuugkist waarin waardevolle zaken werden bewaard'.

Kopij inzenden aan:

Th. L. M. van Stapele, Deldenerstraat 103, Hengelo redactie-secretaris.
telef. 05400 - 2 06 64

Redactie: J. J. H. Meijer, Olde Meulenweg 2, Hengelo, tel. 05400-1 28 51, eind-
redacteur.

Adriaan Buter, Neede.

H. H. Hagens, Almelo.

J. Overbeeke, Haaksbergen.

Administratie:

Mej. G. A. Weussink, Kortenaerstraat 20-II, Enschede, tel. 053-1 02 06

Bank: Algemene Bank Nederland N.V. te Enschede, Hoedemakersplein.

Giro: Nr. 1818110 t.n.v. Administratie 't Inschrien, Kortenaerstraat 20-II, Enschede.

Abonnementsprijs f 7,50 per jaar.

Losse nummers f 2,25

Uitgave van de Oudheidkamer 'Twente' te Enschede.

Overname van de inhoud, in welke vorm ook, is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

Een bakspieker in Breklenkamp

Niet ver van het noordelijkste punt van de gemeente Denekamp, in het Nederlandse deel van Breklenkamp ligt het erve Rotman, bewoond door de familie Bergman. Het geslacht Rotman moet er lang gewoond hebben, want deze naam komt al op oude kaarten voor. De grootvader van de tegenwoordige pachter - de boerderij is sinds eind vorige eeuw eigendom van de Barones van Twickel - kwam uit Uelsen en werd op 3-jarige leeftijd door Rotman, een broer van zijn moeder, aangenomen.

Op een afstand van ca. 30 m. ten westen van het voorhuis staat een bakspieker zoals men deze na de oorlog

in die streek, o.a. in Lage en Veldhausen nog kon vinden, maar die helaas nu bijna overal verdwenen zijn. Misschien is deze spieker dit lot bespaard gebleven omdat hij betrekkelijk groot is en zo als schuur gebruikt kon worden; verbouwing was ook niet zo makkelijk mogelijk, omdat hij 'op 'n streep steet', en om nog een derde reden.

Er zijn mij geen gegevens over zijn ouderdom bekend, maar ik krijg sterk de indruk, dat het er al stond, voordat de grens precies vastgelegd werd, omdat de zware Bentheimer stenen grenspalen er precies omheen zijn geplaatst.

En nu de derde reden voor zijn be-

Het bakspieker op het erve Rotman, Brek'enkamp, vóór de restauratie.

houd: In de oorlog 1914-1918 had de toenmalige pachter Jan Bergman er een winkel in gevestigd en dat was in een tijd dat de grens ook nog bepaalde voordelen kon bieden, geen slechte zaak, vooral als men het juiste soort waren op de juiste plek kon aanbieden! Aan de oostkant van het spieker zat een gat in de muur, waardoor de transacties plaats vonden, zonder dat de Duitse klanten de grens hoefden te overschrijden, en je vingers enkele centimeters over de grens te steken had de wetgever zeker vergeten te verbieden!

De oude bakoven staat er niet meer en moet ook al lang geleden afgebroken zijn, want de moeder van Bergman, reeds boven de zeventig, kan zich niet herinneren, dat haar schoonouders ooit over diens gebruik gepraat hebben. Er is nog een Bentheimer hoeksteen in de grond, waaruit na te gaan is, hoe groot de bakoven was. Boven het dichtgemetselde ovengat, dus binnen het spieker is een door rook geblakerde houten plaat, aan twee scharnieren bevestigd. Deze kon naar boven worden gezet en de zo ontstane opening diende als rookafvoer. Een bakoven heeft namelijk geen schoorsteen, en wordt als volgt gebruikt: Nadat de takkebossen verbrand zijn en de bakstenen de hitte hebben opgenomen, wordt de as en gloed door het stookgat uit de oven gehaald en kunnen de broden etc. er in geschoven worden. De deur moet goed dicht blijven, tot het brood gebakken is.

In de loop van 1972 is mede door de financiële steun van Rijk, Provincie en Gemeente het spieker - het staat gelukkig op de Monumentenlijst - door de Firma Masselink in Vasse keurig gerestaureerd. Enkele eiken staanders moesten vernieuwd worden en een deel van de muren - vakwerk - opnieuw gemetseld en gevoegd worden en de

Verkregen rechten niet gehonoreerd?

In de boeken van de marke Mander, eertijds gelegen in het richterampt Ootmarsum, thans in de burgerlijke gemeente Tubbergen, is duidelijk te lezen dat de marke 21 gewaarden kende. Dit te lezen als: a. stemgerechtigden, b. deelgerechtigden bij een eventuele opdeling. Daarbij was het erve Meijer of de Meijerhof voor drie aandelen genoteerd, het erve Aalberink voor twee en de overige alle voor één aandeel.

Het ontwerp-verdelingsplan werd op 22 juni 1856 door de president van de commissie van verdeling, Schaepman, - de vader van de priester-dichterstaatsman - aan het provinciebestuur toegezonden ter doorzending aan de Koning ter goedkeuring.

Vijf dagen daarna adresseert Johannes Gerhardus Meijer aan de Commissaris des Konings in de provincie Overijssel over een zijns inziens daarbij begane onbillijkheid. Hij schrijft daarin, dat wijlen zijn vader Hendrik Meijer, op 27 juni 1820, precies 36 jaar geleden dus, in publieke veiling het erve Meijer heeft aangekocht van de Graaf van Rechteren Limpurg te Almelo. Deze aankoop vond plaats

lemen wanden boven het vakwerk zijn weer hersteld.

Het is jammer, dat het spieker door zijn afzijdige ligging niet zeer in het oog valt. Aan de andere kant vind ik het aardig, als iemand, die nog de moeite neemt om in eigen omgeving op ontdekkingsreis te gaan, onverwachts iets moois kan tegenkomen.

Graaf A. Solms

met de speciale vermelding 'bij het huisperceel verblijft de gewaardheid in de Markte'. En volgens een bij het adres overgelegd afschrift uit het register van gewaarden zou het erve de Meijer recht hebben op drie wahren of aandelen in die gewaardheid. De verdelingscommissie zou het echter slechts één waardeel hebben toegerekend, voorgevende dat er in de Marke Mander eenentwintig gewaarden zijn, evenzovele als daarbij behorende huispercelen.

Meijer betoogt in zijn adres dat er weliswaar 21 gewaarden zijn, maar 24 waar-delen (hij 3 en Aalberink 2). Van enige afstand van dit drie wahrenrecht zou nergens uit blijken, zodat hij zijn recht op drie waar-delen gehandhaafd wil zien.

De verdelingscommissie, over het vorenstaande gehoord, beroept zich op de clause in de koopakte, boven weergegeven, en meent dat dit slechts op één aandeel kan slaan. De commissie deelt verder mee van drie gewaarden op naam van het erve Meijer nimmer eerder gehoord te hebben. Bovendien doet zich de moeilijkheid voor, dat de Marke Mander, met die van Geesteren resp. Vasse eertijds gemeenschappelijke gronden hadden, beheerd door een zgn. Drieschichtige Marke. Deze gemeenschap is ontbonden door de Marken elk een aandeel daarin toe te kennen naar het aantal van ieders gewaarden. En in Mander waren dat er 21. Daar is nu geen verandering meer in te brengen, meent de commissie.

De commissaris is niet gerust op de juistheid van de informatie, hem door de commissie gegeven, en vraagt: Wat heeft die aanduiding te betekenen: Meijer 3 en Aalberink 2. Maar de commissie antwoordt: dat weten wij niet en volstaat met de mededeling dat Mander 21 gewaarden heeft. Dat er mogelijk 24 waar-aandelen zijn, zo-

als Meijer schrijft, daarvan wordt niet gerept.

De commissaris is nog niet tevreden. Tot dusver nam hij genoegen met een notarieel gewaarmerkt afschrift uit het markeboek, nu wil hij het zelf inzien. De toenmalige beheerder, de burgemeester van Ootmarsum, weet wat er in staat. Het cijfer drie staat aangegeven als iij, schrijft hij en 2 als ij. Zo iets, verduidelijkt hij, vindt men in alle oude Markenboeken uitgedrukt. Verder beweert hij, dat het bij de gewaarden, indien zij zulks maar willen erkennen, algemeen bekend is, dat Meijer sedert onheuglijke tijden drie waarden in den Drieschicht heeft bezeten. (Welk recht die burgemeester op het beheer van het markeboek heeft blijkt niet. Reeds eerder had hij, ongevraagd, aan het gouvernement geschreven: mocht U ooit uit het markeboek inlichtingen nodig hebben dan moet U bij mij zijn).

De commissaris leest na ontvangst met eigen ogen op pag. 1 van het Markenboek der Drie Schigtige Marken Geesteren, Vasse en Mander, lopende over de jaren 1498 tot 1647, dat het erve Meijer gerechtigd is tot drie wahren. Hij kan zich daarna, het laat zich begrijpen, geen redelijke grond voorstellen waarom dat recht bij een eventuele verdeling der Marke niet zoude worden erkend en aangenomen. Hij is van mening, dat, bij verdeling van de Drieschicht terecht Mander is aangemerkt in aanmerking te komen voor 21 aandelen. Maar bij de (nadere) verdeling van de Marke zelf, inclusief het verkregen aandeel uit de Drieschichtige Marke, had moeten worden uitgegaan van 24 waar-aandelen i.p.v. zoals nu is gebeurd 21. Dit geldt, schrijft hij: zolang ik niet anders ingelicht ben en nader overtuigd wordt.

De verdelingscommissie, tot wie deze mededeling en dit standpunt gericht is

op 18 september 1856, neemt tot 10 december d.a.v. de tijd om te overdenken hoe daarop te reageren. Maar dan komt het: Tussen 1800 en 1816, de tijd van de eerste verdelingsplannen, is de verdeling van de Drieschicht zo geweest: Geesteren 16, Mander 21 en Vasse 15 gewaarden. In 1850 is dit een feit geworden. Meijer's vader zou daaraan als commissielid voor Mander hebben meegewerkt en met zijn handtekening bekrachtigd, waarin het erve Meijer zich slechts met het recht van één wahr zou hebben doen gelden. Verder is de commissie van mening: Zou Meijer recht gehad hebben op drie wahren, dan zou hij dat reeds bij de verdeling van de Drieschicht tot gelding hebben moeten brengen, waardoor Mander dan op 24 aandelen daarin kwam.

Is de commissaris nu uit het veld geslagen? In ieder geval schrijft hij dan op 24 december 1856 aan Meijer dat zijn vermeend recht op drie waarden niet voldoende is gebleken en in al'en gevalle onwaarschijnlijk voorkomt, zodat aan zijn verzoek geen gunstig gevolg kan worden gegeven. Op dezelfde dag zendt de commissaris het plan door aan de minister, ter aanbieding ter goedkeuring aan Z.M. den Koning.

Hier valt het doek over dit gebeuren. Meijer doet er blijkbaar het zwijgen toe. Om den lieven vrede wille?

Wat van dit alles te denken.

Gelet op de vlugge reactie moet Meijer, stellig van zijn vader, geweten hebben dat zijn waar drie waarden inhield. Dit klopt als we in een verdelingsrapport van 5 december 1838, waarvan vader Meijer de eerste ondertekenaar was, lezen, dat, zouden de waren of waarschappen verdeeld worden Mander gerechtigd zou zijn tot 24/55 deel en Geesteren en Vasse samen tot 31/55. In het definitieve verdelingsplan, 16 december 1840 op-

gemaakt en ook door vader Meijer ondertekend is echter sprake van een gerechtigd zijn van Mander in 21 wahren of aandelen. Hier treedt begripsverwarring op. 21 waren worden gelijkgesteld met 24 aandelen. De commissie had dus gelijk met te beweren dat Meijer zich kennelijk met één aandeel in zijn wahre had tevreden gesteld.

Is dit én aan vader én aan zoon ontgaan?

Het is overigens begrijpelijk, dat de commissie niet bereid was de verdeling, die toch al sinds 1823 de nodige twistpunten had opgeleverd, weer op losse schroeven te zetten door aan Meijer's bezwaar tegemoet te komen. Ook de overige gewaarden zullen niet bijster bereid zijn geweest het drieaandelen-recht van Meijer te erkennen. Het zou slechts tot vermindering van eigen toewijzing hebben geleid! Rest de vraag of, bij een stemming, b.v. ter markevergadering, ooit de stem van Meijer voor drie heeft geteld. Wellicht niet, omdat niet per ware-aandeel werd gestemd maar per ware.

Aalberink heeft zich in het geheel niet laten horen. Hij had immers recht op twee aandelen volgens het markeboek. Of durfde hij zich er niet op laten voorstaan. Of wachtte hij hoe het Meijer verging?

Conclusie: eerst toegekend recht toch later niet gehonoreerd.

Z. O. Broek Roelofs

Sint Jozefkerk en toren te Enschede

In het vorige nummer van 't Inschrien (6e jg., nr. 2, april 1974, bladzijde 29) verscheen een mededeling over de Sint Jozefkerk te Enschede welke uit het blad Heemschut was overgenomen. Aangezien er achter deze simpele mededeling meer schuil gaat dan algemeen vermeld werd, meen ik er goed aan te doen een en ander uitgebreider toe te lichten.

Allereerst diene daartoe de betekenis van kerk en toren voor Enschede. Wanneer men zich boven aan de Kotpaweg voorbij de RK MTS bevindt of op verschillende plaatsen in de Minkmaatstraat, en voorts op de Deurningerstraat ter hoogte van de Oltmansstraat alsmede op de Boulevard 1945 hoek C.F. Klarstraat wordt men, zo men daar oog voor heeft, steeds getroffen door het monumentale karakter van vooral de toren. Het mooiste evenwel vertoont zich dit bouwwerk op de Voortsweg vanaf Potsweg-Hulsmaatstraat, welke Voortsweg door de toren geheel beheerst en als het ware afgesloten wordt, iets wat de toenmalige architecten zich zeker niet bewust zullen zijn geweest. Een en ander geeft Enschede hier een enigszins Franse sfeer en daardoor een eigen cachet. Afbraak van de kerk en vooral van de toren zou dan ook een uitzonderlijk verlies betekenen voor het silhouët van de stad Enschede, maar ook voor 't Zeggelt dat zijn charme mede ontleent aan het gehele bouwwerk.

Toen dan ook de Twentsche Courant begin 1973 melding maakte van sluiting en mogelijke afbraak van kerk en toren mengde ik mij, per brief aan het

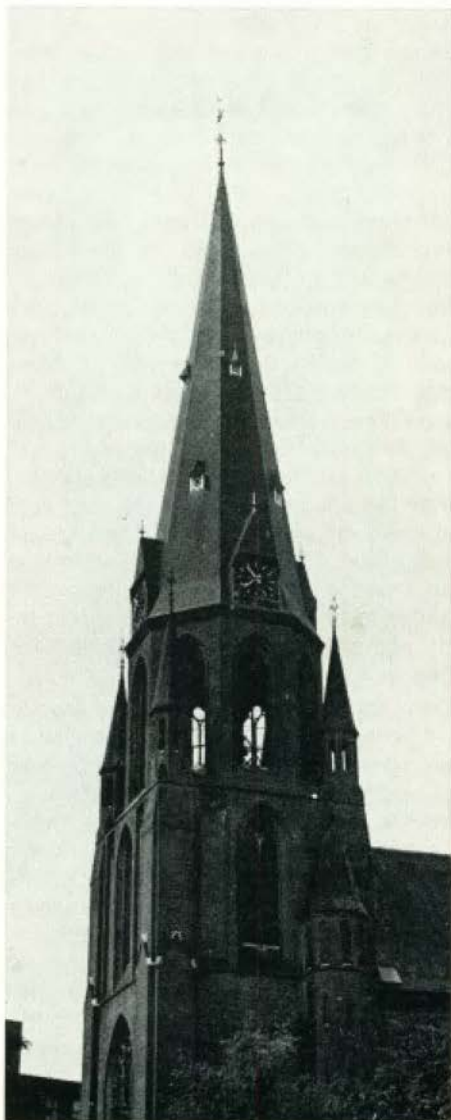

Foto: Bert Otter, Oldenzaal-de Thij.

R.K. Kerkbestuur van St. Jozef, in de discussie.

Naast de reacties van de parochianen werd ook mijn brief in de hierna komende kranten-artikelen aangehaald en één keer zo goed als geheel overgenomen. Behalve de welkome reacties van de eigen parochianen maakte

ik uit de publikatie van mijn brief op dat de inhoud ervan het St. Jozefkerkbestuur ook zeer gelegen kwam, te meer daar ik buitenkerkelijk ben.

Verder ook schreef ik op 18 februari 1973 naar de Bond Heemschut, die in beginsel positief reageerde en via een schrijven van 23 februari 1973 haar Provinciale Kommissie in Overijssel inschakelde. Op 15 juni schreef de Bond Heemschut naar B. en W. van Enschede die daarop met hun brief van 28 september 1973 antwoordden dat 'binnenkort' een kommissie deze zaak zou bestuderen. Aldus berichtte mij de Bond Heemschut per haar brief van 5 december 1973 (nr. 236 dz/gb). Inmiddels is zo goed als een jaar verstreken en voor zover mij bekend is nog geen gemeentelijke kommissie aangewezen om deze aangelegenheid nader te bekijken. 'Binnenkort' lijkt bij de gemeente dus een uiterst rekbaar begrip.

De vraag doet zich voor welke functie de kerk na sluiting kan krijgen. Naar mijn oordeel zou de kerk, die 'n goede akoestiek moet bezitten, de 'thuis-haven' kunnen worden van het Overijssels Philharmonisch Orkest. Verder kan zij dienen voor andere muziekuitvoeringen alsmede als repetitieruimte voor koren, muziekkorpsen en andere muziekensembles waartoe uiteraard de nodige voorzieningen getroffen dienen te worden. Over de konstruktie van de kerkmuren kan ik niet oordelen; indien versteviging hiervan nodig mocht zijn dan zou men eens te rade kunnen gaan bij de restauratiearchitecten van de Dom te Trier. Daar Enschede nauwelijks of niet bij Monumentenzorg aanklopt voor subsidies zou genoemde instantie wellicht alsnog bereid willen en kunnen zijn om financieel bij te dragen.

En de toren? Deze is in feite klokken-drager. Zij heeft drie prachtige sonore luidklokken (Jozef, Maria en Jacobus).

Wanneer de kerk als godsdienstig bouwwerk dus sluit verliezen de klokken hun functie en zullen ze zwijgen. Dit zwijgen vormt daardoor dan een gemis waarom men treuren kan, anderzijds dient men ook niet te sentimenteel te zijn: men kan hun geluid op band of plaat vastleggen, en op elk gewenst moment opnieuw beluisteren. Op welke wijze kan men dan behoud van de toren rechtvaardigen? Naar mijn opvatting is de enige mogelijkheid de plaatsing van een beiaard in deze toren, waartoe de bestaande drie klokken als klokspijs kunnen dienen. Ik stelde mij in verbinding met de gieter van deze klokken, Petit & Fritsen te Aarle-Rikstel, en zij schreef mij, dat door inlevering en omgieting van de bestaande klokken een beiaard gegoten kan worden van 47 klokken op basis a1. Met een volledige inrichting van het spel + stokkenklavier en automatische speel-inrichting zou een en ander op f 93.000.- komen, is dus ongeveer een ton. Daar een beiaard een statiese druk teweegbrengt, in tegenstelling tot luidklokken die een dynamiese werking geven, zou de toren vaster komen te staan en daardoor minder lijden.

Van deze mijn laatste handelwijze stelde ik het Sint Jozefbestuur door middel van een fotokopie van de klokkengieter op de hoogte. Voor mij is het nu afwachten welke mogelijkheden kerkbestuur, parochianen en hopelijk anderen zien en welke stappen men kan nemen om kerk en toren te kunnen behouden door beide een andere en zinvolle functie te geven. Hopelijk kan de Vereniging Oudheidkamer Twente, het bestuur zowel als de leden, tevens stappen ondernemen om er aldus aan mee te werken dat kerk en toren voor Enschede behouden blijven. Het lijkt me alleszins gerechtvaardigd, in een zo goed als mo-

Döske geubel

Ja, het was een geubel en geen geuwel, zoals in Nr. 1-74 van 't Inschrien, dat toestel werd genoemd.

De eerste reactie van de gebrs. Schurink, uit Enschede, was, 'op het erve Schurink staat nog een dergelijk apparaat maar men noemde het hier een geubel'. Op het erve Kots had men kort geleden nog een geubel aangekocht.

Ook heer Wennekink uit Azelo wist veel van de geubel te vertellen. Zijn brief, vol wetenswaardigheden, omtrent de tijd dat, dat toestel hier in de mode was, laat ik hier in zijn geheel volgen.

Geachte heer Eising.

Naar aanleiding van uw vraag in 't Inschrien van jan. 1974, het volgende. Deze döske geuwel werd in deze omgeving, geubel genoemd. Ze kwamen hier bij iedere boerderij van enige omvang voor en zelf hadden wij ook zo'n geubel waarmee wij in onze jongensjaren uren zoet waren. Wij gebruikten de geubel n.l. als draaimolen. Later heb ik, wel is waar nog zeer jong, enkele malen geholpen bij het werken met deze geubel, bij het dorsten en haksel snijden.

In 1936 is deze geubel door mijn vader verkocht aan iemand in Manderveen. Deze omgeving werd rond 1930 voor-

numentloze stad als Enschede (NH-kerk en Huis de Lindeboom) is vechten voor het behoud van dit voor het stadssilhouet zo belangrijke 19de eeuwse monument zonder meer op zijn plaats.

Rinus de Jong

zien van electriciteit, waardoor de geubels allemaal binnen de kortste tijd verdwenen.

Ze werden in deze omgeving althans, vanaf ongeveer 1900 tot \pm 1914 geleverd door Ernst Krieten uit Nordhorn en door een zekere Zumhas uit Ochtrup.

Deze handelaren verkochten deze geubels meestal in combinatie met een breedstrodorsmolen, ook breedstrodöske genoemd, of een langstrodorser of rosmolen. (1)

De breedstrodöske was eigenlijk een primitieve voorloper van de latere dorsmachine. De rosmolen was een groot model snijzomp waarin aan de voorzijde 2 draaiende rollen zaten voorzien van pennen die het zaad van het stro rosten, vandaar de naam rosmolen.

Beide handelaren lieten zich de door hun verkochte machines, door de fabrikant naar Oldenzaal sturen, waarna ze per paardetractie naar hun bestemming werden vervoerd.

Mijn grootvader Frederik Smit alias Jan Smits Freerk, wonende op het Hulscher te Zenderen had in 1900 als eerste in Zenderen een geubel met breedstrodöske gekocht van Ernst Krieten. Nadat de fundering voor de geubel klaar was, werd het hele geval door Krieten gemonteerd en op een avond in gebruik gesteld. Zodra men bezig was met het dorsten, liep heel Zenderen leeg, inclusief de Paters Carmelieten, men wilde toch wel eens zien wel een duvels ding Jansmits Freerk nu weer had.

Persoonlijk vermoed ik dat naam rosmolen oorspronkelijk voor iets anders werd gebruikt. Een tiental jaren geleden ontdekte ik op een boerderij in Luttenberg in de deelvloer een molensteen, pal er boven zat in de gebintsbalk een gat. Bij navraag bleek dat er nog een tweede molensteen op die steen in de vloer gelegen had, de bo-

venste steen werd aangedreven door een houten as, die in de onderste steen en in het gat in de balk was gelagerd. Aan deze as was een dwarsbalk bevestigd waarvoor domweg een paard gespannen werd en als dat paard dan maar rond liep maalde de molen. Dit was een rosmolen.(2).

Deze rosmolen is waarschijnlijk indentiek aan de paardemolen die in 1504 op het klooster te Albergen gebouwd werd, ter vervanging van de windmolen van het Weemselo die het klooster voor die tijd in gebruik had. Zie hiervoor 'Het archief van de vergadering en Convent te Albergen': Door J. A. ten Cate. (3).

Hopenlijk ben ik met dit schrijven u van dienst geweest. Met. vr. gr.

B. J. F. Wennekink, Azelo.

Er zijn nu drie manieren genoemd waarop men de kracht van het paard benutte, als drijfkracht. De geubel (4) - De rosmolen - De tredmolen.

Dit systeem was niet iets nieuws. De Romeinen kenden reeds de rosmolen. In de middeleeuwen gebruikte men een geubel bij baggerwerken, zoals voor aandrijving van een soort jacobsladder. In de tachtigjarige oorlog trokken de legers op, met in de achterhoede een molenwagen. (5). Ook een soort rosmolen. Al is bij ons die dierlijke arbeid door motoren vervangen, elders in de onderontwikkelde gebieden, wordt de kracht van het dier nog wel benut, bijvoorbeeld bij het oppompen van het water voor bevoeiingen.

Nieuw voor hier was het toendertijd, dat men een dorsmolen had uitgevonden en in de geubel naar tijd en omstandigheid een geschikte aandrijving zag.

De eerste dorsmolen heeft dus waarde voor de geschiedenis van de mechanisatie in de landbouw.

Het verschil tussen de rosmolen en tredmolen is, dat bij de eerste het paard rondom loopt en bij de tredmolen het paard, als het ware, staat te lopen, terwijl de vloer onder het dier wegdraait.

De boer in de hier voorgaande brief, zag in de rosmolen, in letterlijke zin wel brood, want door het graan thuis te malen, had hij met het scheprecht van de mulder geen doen.

- (1) Ook wel Hekelmölle genoemd. Waarschijnlijk omdat de inwendige haspel met pennen, aan een hekel doet denken.
- (2) Zie Spiegel van het menselijk bedrijf. Jan en Kasper Luiken. Prent 50
- (3) In de bibliotheek van de Oudheidkamer Twente.
- (4) De geubel die stond op het erve Reef, zie 't Inschrien no. 1 - '74, was gemerkt 'Kempen Winschoten'.
- (5) Zie Stad en Land v. Tente, bldz. 287.

H. J. Eising

Beurs

Namens derden te koop aangeboden, exclusief verzendkosten: Dr. A. Benthem Gzn., Geschiedenis van Enschede en zijn naaste omgeving, tweede druk (uitgebreide uitgave, 2 exemplaren, f 100.- per stuk. C. J. Snuif, Verzamelde Bijdragen tot de geschiedenis van Twente, f 75.-. K. Lindermann en H. Brambrink, Kreis Ahaus, vom Werden unserer Heimat, (1938), f 50.-.

Uitsluitend schriftelijk aan te vragen bij: D. Jordaan JGHZn., 'De Bleeck', Haaksbergen.

Ondergetekende verzamelt ansichten van historische en actuele stadhuizen en gemeentehuizen in binnen- en buitenland. Wie heeft nog kaarten ter verrijking van mijn collectie (momenteel o.a. 370 Nederlandse)?

J. E. Bokhorst, Park de Kotten 139, Enschede telefoon (053) - 1 62 84.

Nen wetsteen oet vroger tieden

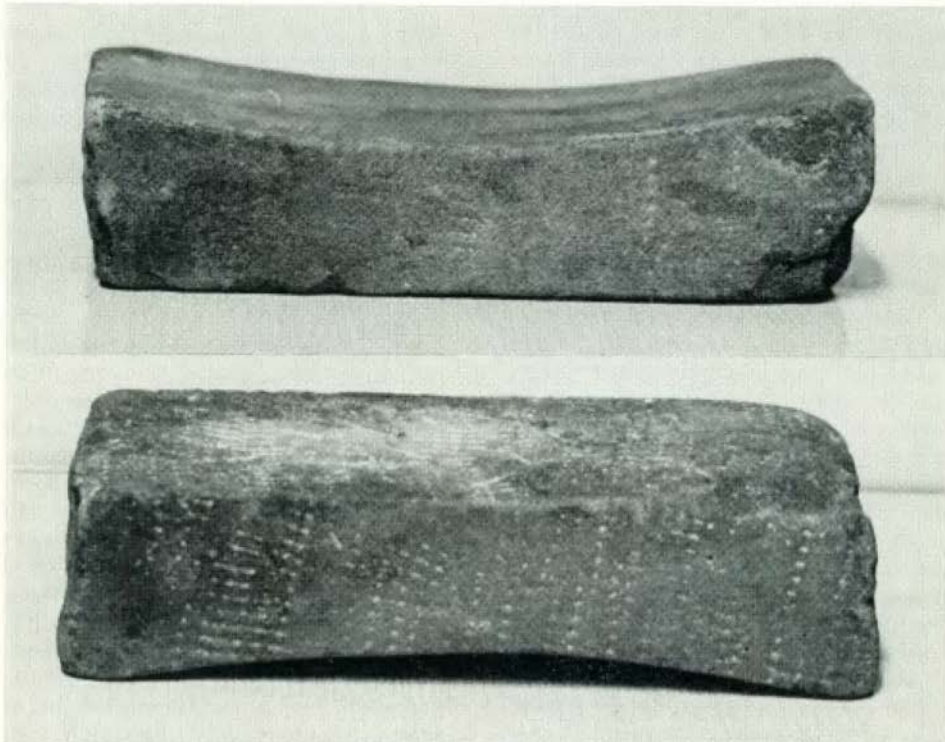
Tijdens het verbouwingswerk aan een oud huis van de familie Morsink te Losser kwam bij afbraak van een schoorsteen de hierbij (tweemaal) afgebeelde steen vrij, die ruim zeventig jaar ingemetseld was geweest. Het is een wetsteen. Zulk een steen kreeg men in vroeger tijden cadeau als 'relatiegeschenk' van de Gildehauser en Bentheimer zandsteenhandelaren, -

wanneer men voor een nieuwbouw de benodigde natuurstenen bij hen bestelde.

Zo'n bestelling was meestal vrij omvangrijk: zij omvatte de steen voor de funderingen en voor de dorpels, verder een gootsteen en afvoerbak en dan nog voor een boerenwoning de paardetrog ('krub') en meerdere drinkbakken voor het vee.

Men ziet dat op de achterzijde van de steen een levensboom is gekerfd. De steen is door de fam. Morsink in de vitrine van het gemeentehuis geplaatst.

F. Morsink

Het dorp Hengelo in 1601

Na de verwoesting van het Twentse platteland in de 80-jarige oorlog, waarbij te Hengelo 43 woningen jammerlijk verbrandden, keerde omstreeks 1600 de rust in deze streken terug. Al was de oorlogstoestand nog niet voorbij, het ergste leed was geleden. Ridderchap en Steden van Overijssel konden nu ook in Twente hun gezag daadwerkelijk gaan uitoefenen en dat betekende, zoals bij alle vroegere en huidige gezagsdragers, in de eerste plaats het opleggen van een belasting. Deze bijdrage aan het overheidsapparaat werd de grondbelasting van 1601, die verponding genoemd werd, omdat van ieder mud, land een 's Heren pond van 15 stuiver betaald moest worden. Een mud land was een akker, die met een mud rogge bezaaid werd en ongeveer 4000 m² groot. Eén mud was vier schepel en één schepel vier spint.

Het verpondingsregister van het gericht Delden, waartoe Hengelo behoorde, is gedateerd 2 april 1601 en ingedeeld naar de marken van Delden, maar het dorp Hengelo wordt afzonderlijk vermeld. Het Hengelose aandeel van de belasting bedroeg slechts 2 daalder, 11 stuiver en 14 penningen, abnormaal laag vergeleken met dat van de marken. Beckum bracht b.v. f 43,75 op. Er woonden in Hengelo dan ook geen landbouwers met grote akkers. De ingezetenen waren maar kleine lieden. Zij werkten als knecht op het Huis te Hengelo of bij boeren in Woolde. Enkelen waren ambachtslieden. Anderen waren linnenwevers, die 'lienland' (lien = lijnzaad of vlas)

bebouwden. Twee vrouwelijke ingezetenen woonden in het gasthuis, dat Hengelo toen al had voor zijn oude en zieke inwoners. Alle dorpelingen hadden een gaarden (tuin) of hofje, waarin zij voor eigen levensonderhoud rogge, kool en bonen verbouwden. Bij het hofje stond hun 'zate' of woning, vermoedelijk niet veel meer dan een hutje.

Na deze inleiding volgt hieronder dan het verpondingsregister van Hengelo anno 1601, zoals dit in het Rijksarchief te Zwolle bewaard wordt. Waarschijnlijk bevat de lijst alle gezinshoofden en alleenstaanden. De belasting wordt vermeld in daalders, stuivers en penningen. Eén daalder was 30 stuiver, één stuiver 16 penningen. De spelling van het originele stuk is gehandhaafd.

Johan Laurens gebruyckt drie scepel lin (vlas) landt toebehoorende aan de Costerie tot Hengeloe dat met der spade gegraven wordt met een hoefken (hofje) omtrent 16 voeten viercant;

0 - 11 - 4

Gheert Smeyers gebruyckt een scepel gaerden landt genomen van den lande van den huuse zu Engelo mit een zate ende hoefken van omtrent 10 of 12 voeten:

0 - 3 - 12

Arent Gylinck gebruyckt een gaerden van anderhalve scepel lins genomen van den lande van den voorscreven huuse zu Hengeloe ende daenboven een hoefken met drie of vier verbrande bomen:

0 - 5 - 10

Herman Schroer gebruyckt een half scepel lins landt ooc genomen van den gaerden van den voorn. huuse:

0 - 1 - 14

Vr. (vrouw) Gertken ter Geest gebruyckt drie spint gaerden lant genomen van den gaerden van den voornoemden huuse zu Hengeloe mitter spade gegraven, daertoe noch een

clen (klein) hoefken by de zate met boomen die verbrandt zyn groot omtrent zes voeten: 0- 3- 0

Jan Lambertinck gebruyckt vyff spint gaerdenlant ooc af genomen van den huuse to Hengeloe daerenboven een zate met omtrent 12 voeten landts:

0- 5- 0

Hermanken Woestinc gebruyckt twee spint lins landt ooc van den huuse to Hengeloe:

0- 1- 14

Brinc Warner een scepel gaerden landt ooc van den huuse to Hengeloe genomen, gebruyckt een zate met een hoefken groot omtrent zes voeten:

0- 3- 12

Herman Janssens twee spint gaerden landt ooc van den huuse to Hengeloe genomen gebruyckt een zate met een hoefken omtrent zeven voeten groot:

0- 1- 14

Item Jan Schoenink gebruyckt drie spint landt van den voorscr. huuse to Engeloe:

0- 3- 0

Item Jan Alberts gebruyckt derdehalve ($2\frac{1}{2}$) spint landt ooc van den voorscr. huuse zu Hengeloe genomen:

0- 2- 14

Item Jan Clumpers gebruycket drie spint landt ooc van den voors. huuse zu Engeloe genomen:

0- 3- 0

Catte Mette wedevrauwe (weduwe) een scepel landt ooc van den voors. huuse zu Engeloe genomen:

0- 3- 12

Neus Geesken een scepel gaerden landt ooc van den huuse zu Engeloe genomen, gebruyckt een zate ende hoefken met omtrent acht voeten landts mit vier of vyf verbrande bomen daerop staende:

0- 3- 12

Roeloff Janssens gebruyckt twee spint gaerden landts ooc van den voorscr. huuse zu Engeloe genomen daertoe een zate met omtrent vyff of zes voeten hoefs (hof):

0- 1- 14

Berrent Warmertynck gebruyckt een scepel gaerden landt ooc van den voorscreven huuse zu Enghelo genomen:

0- 3- 14

Jan ten Brynckhause gebruyckt vyff spint gaerden landt ooc van den huuse to Engeloe genomen met een zate ende hoefken van omtrent vyff oder zes voeten landts:

0- 5- 0

Jan ten Pierken gebruyckt een zate groot thien voeten landts ongevierliche (ongeveer) daer in staen ettelicke verbrande bomen.

Item Jan Engels een zate ende hoefken groot zeven voeten landt.

Item Fenne Willems een zate ende hoefken groot omtrent acht voeten landts.

Christoffer Janssens een zate ende gaerden van omtrent vyff of zes voeten landts daer in staende vier boomkens.

Jongen Jan Bussemaker een zate met een hoefken van omtrent acht of negen voeten landts ettelick verbrande boomen daer inne staende.

Heindryck Ingelberti een zate ende hoefken daer mede van drie of vier voeten.

Wolter ten Brynckhaus een zate ende hoefken van omtrent vier voeten landt met 2 verbrande bomen.

Lubbert Kistemaker een zate met een hoefken groot zeven of acht voeten met 2 of drie verbrande boomen daer inne staend.

Berent Haerlinck een sate ende hoefken van omtrent zeven of acht voeten groot daer in staend 2 of 3 verbrande boomen.

Lambert Hassinck een sate ende hoefken van omtrent zeven of acht voeten landts met drie of vier verbrande boomen.

Albert Janssens een zate ende hoefken van omtrent negen of thien voeten landts met 3 of 4 verbrande boomen. Jeurgen Cock een zate ende hoefken gehuert (gehuurd) van den huuse zu Engeloe omtrent vier en halve mudde gezaeys (zaailand):

0- 7- 8

Heindryck Smit een sate ende hoefken van vyff of zes voeten landts.

Ingelbert Warmertynck een zate ende een clen hoefken van drie of vier voeten daer op 2 verbrande boomen.

Heindryck Wiggenbacker een zate ende een clen hoefken van drie of vier voeten.

Herman Woestinck een clen hoefken met drie verbrande boomen daer op staend.

Evert Woestinck een groot heule (hol) een clen hoefken met 2 verbrande boomen daer op staend.

Herman Wevers een zate ende een clen hoefken.

Gebbe Neule een zate ende . . . (?) wonende int gasthuus to Hengeloe.

Sonnekens Marie wedvrau een zate met een hoefken daer in zes boomen staen.

Willems Jenne wedvrau een zate met een hoefken met drie boomen daer op staend en wonende int gasthuus.

Aleff Siekmerssen een zate met een hoefken van omtrent zes voeten landts.

Zonnekens Arent een zate met een hoefken van een half spint landts.

Camp Heindryck een zate met een hoefken groot omtrent thien voeten landts.

Geraert van Ochtdorp een zate ende een clen hoefken van vyff voeten landts.

Gevers Anne wedvrauwe een zate met een hoefken van drie of vier voeten drie of daer omtrent.

Alle voorscreven landerie metter spade omgegraven ende die voornoemde zaten getemert (getimmerd) met gedoogen van den Joncker of bezitter des huus zu Hengeloe.

Soma van dese kartern 2 dal. 11 st. 14 p.

Het is duidelijk, dat van hofjes geen belasting betaald hoefde te worden. Men kan zich overigens afvragen hoe groot een tuintje van 3 of 4 voeten

toen was. Goede rekenaars onder de lezers kunnen bij contrôle van de optelling constateren, dat deze geen 2 daalder, 11 stuiver en 14 penningen bedroeg. Vermoedelijk heeft men bij de optelling, die door een ander is gedaan, 20 penningen in een stuiver gerekend en zich toen nog 1 stuiver vergist. Opvallend is dat het dorp Hengelo volledig ontstaan is op grond van het Huis te Hengelo, dus op de Hof te Hengelo, waaraan het erfmarkerichterschap van Woolde verbonden was. De vermelde zaten zijn dus met recht hofzaten of havezaten. Denkt U hierbij echter niet aan kleine kasteeltjes, het waren niet meer dan armzalige krotten. Er worden 43 ingezetenen vermeld, welk aantal precies overeenstemt met dat van de verbrande huizen in 1595. Alle verbrande woningen waren nog niet weer opgebouwd, er worden slechts 32 zaten en nota bene 1 hol genoemd. Hoe grondig het platbranden gebeurd was, bomen. De totale oppervlakte gaardengrond bedroeg circa 4,4 hectare. Rijk was het bestaan voor de Hengeloërs beslist niet.

Zou het tenslotte gemotiveerd zijn om uit het register te concluderen, dat Hengelo in 1601 volgende ambachtslieden had: 'n kleermaker of schroer, Herman Schroer, een klompenmaker, Jan Clumpers, een kistenmaker, Lubbert Kistemaker, een smid, Heindryck Smit, een bakker, Heindryck Wiggenbacker en een wever, Herman Wevers?

W. E. ten Asbroek

Agenda

De Sint Jacobushof

Ondergetekende werd door de heer Bosman die het pand Deurningerstraat 35 te Enschede bewoont, er op geattendeerd dat deze in het bezit was van een zandstenen gevelsteen met het opschrift: St. Jacobushof.

De jaartallen die er op vermeld staan zijn echter niet goed leesbaar. Dit hōfken blijkt gestaan te hebben op perceel C 6577 (op een achter het huidige pand Deurningerstraat 27) en is gebouwd uit het overschot der verbrande katholieke St. Jacobuskerk in 1862. Deze woningen acht in getal stonden enkele tientallen meters van de weg naar Deurningen ook wel Korte Stegge genoemd.

Ze werden in 1865 gebouwd en in 1891 gesloopt en stonden te name van de Rooms Catolijke Armenstaat te Enschede. Op hetzelfde perceel stonden aan de weg nōg twee woningen, die echter al eerder waren gebouwd en oorspronkelijk toebehoorden aan winkelier A. Leurink die ze later aan eerder genoemde Armenstaat overdeed. Volgens de heer H. ter Weele Hzn, in zijn boekje: Enschede van voorheen en thans was dit hōfken vanaf de weg naar Hengelo via een gang bereikbaar en waren die huisjes bestemd voor ouden van dagen en zwakke mensen. Helaas is dit het enige wat ik heb kunnen vinden over dit stukje oud Enschede.

F. te Lintelo

Twentse Werkgemeenschap voor Archeologie en Historie

Secr. P. Hamer, Geraniumstraat 22 Hengelo
Tel. 05400 - 2 08 21

10 augustus. Excursie naar Deventer en omgeving (klooster Ter Hunnepe).

Palthehuis OidENZAAL

Museum is geopend dinsdag t/m vrijdag 10.00 - 12.00 uur en 14.00 - 17.00 uur. Zaterdags en zondags van 14.00 - 17.00 uur. Maandags gesloten.

Stichting 'Oald Hengel'

Secr. J. Wilmink, Brinkstraat 5, Hengelo (O)
Bijeenkomsten: elke derde donderdag van de maand in de Sociëteit van het Concertgebouw Hengelo.

Stichting Heemkunde voor Ootmarsum en Omstreken

Stobbenkamp 13, Ootmarsum.
Museum en Los Hoes zijn geopend van maandag t.e.m. vrijdag van 9.30 - 12.00 en 14.00 - 17.00 uur, zaterdags van 14.00 tot 17.00 uur.

Stichting Historische Sociëteit Enschede / Lonneker.

Secr. D. Taat, Demmerskamp 29, Enschede.
In de vergadering van vrijdag 3 mei j.l. is in gemeenschappelijk overleg het volgende zomerprogramma vastgesteld. De data zijn vastgesteld na ruggespraak met de Oudheidkamer Twente, opdat we elkaar niet in de wielen rijden.

Zondag 25 augustus 1974. Dagtocht, met als hoogtepunten: de prachtige gerestaureerde kerk te Eibergen. De inventaris van Huis Bergh te 's Heerenberg. Een bezoek aan het kasteel Anhold in Duitsland, bij Dinxperloo over de grens. Een volledig programma krijgt U t.z.t. toegestuurd. Reisleider: de Heer Vrieler.

Zaterdag 14 september 1974: bezoek aan de Walburgkerk in Zutphen. Om 14.00 uur worden we bij de kerk in Zutphen verwacht. Kosten bedragen f. 1.50 per persoon. Reisleider: de Heer Dijkstra.

Zaterdag 26 oktober 1974: fietstocht langs vele monumenten van Enschede. Reisleider: de Heer Schurink.

Voor het nieuwe seizoen zullen de sociëteitsavonden op de volgende data worden gehouden:

Vrijdag 27 september 1974 - Vrijdag 11 oktober 1974 - Vrijdag 1 november 1974 - Vrijdag 20 december 1974 - Vrijdag 3 januari 1975 - Vrijdag 7 februari 1975 - Vrijdag 7 maart 1975 - Vrijdag 4 april 1975 - Vrijdag 2 mei 1975.
U kunt deze data nu reeds noteren; we zijn dan zeker de eerste boeking.

Gehoord en gelezen

Weerselo

Op het Stift is niet alleen gerestaureerd, maar wordt ook herbouwd. Het welbekende Stifthuis is geheel hersteld en enige tijd geleden opgeleverd. Daarnaast zullen nog dit jaar twee andere stiftshuizen 'herrijzen'. Basis voor de bouwtekeningen, althans wat de voorgevels betreft, was een tekening van A. Schauman, die leefde van 1719 tot 1792. Links zien we het bestaande, nu herstelde huis met zijn vier vensters en de deur met de wapenstein erboven. Rechts daarvan en er tegenaan gebouwd, staat het in herbouw zijnde tweede huis met twee vensters rechts en links van de deur. Ook het vrijstaande huis geheel rechts zal herbouwd worden. Een belangrijk hulpmiddel bij de reconstructie was ook het feit, dat van de beide verdwenen gebouwen de fundering nog nagenoeg geheel in de grond zaten. Ze kwamen bij de opgravingen in de afgelopen jaren, onder leiding van drs. A. L. Hulshoff, weer tevoorschijn. Romantizeren is 'uit' en een 'oude sfeer' zal

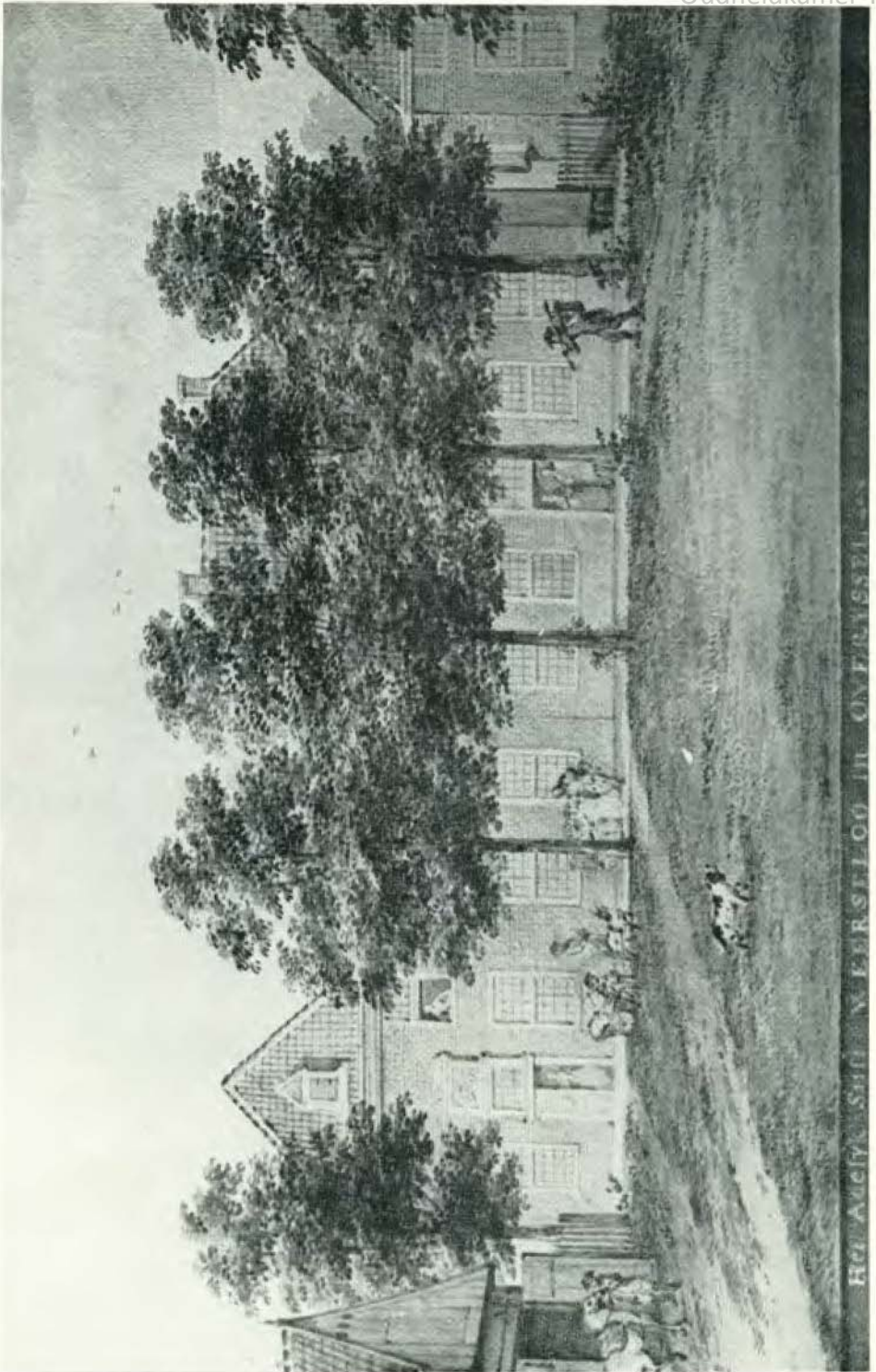
zeker niet terugkeren. Maar rust zal het parool zijn bij het toekomstige benutten van de gebouwen: een ideale omgeving voor kunstenaars, schrijvers e.d. om, en dat in ons enerverende telefoontijdperk, ongestoord een tijdlang te kunnen werken.

Losser

Niet alleen adel, burgerij en geestelijkheid (alfabetische volgorde) leven - soms letterlijk - voort in gerestaureerde bouwkunst, ook het platteland krijgt van lieverlede zijn deel, hoewel het (helaas?) vooral burgers zijn die gangmakers blijken te zijn. Hoe dat precies zit met het boerderijtje, dat in Beuningen onder handen is genomen, weten we niet. Het is het 'Olde Möllink', voor enige tijd nog een zoal niet bouwvallig, dan toch wel onbewoond l s huuske. Ja echt, nog geheel in stijl, zij het wat rommelig. Als iets niet bewoond is, zet men er al gauw van alles in. Toch heeft  en van ons redactie-viertal jaren geleden gezien, dat een (de) oude vrouw bij het (uitgedoofde) vuur, waarboven het (verroeste) haal hing, aardappels zat te schillen! Het oude, geheel ongeschonden gebleven huisje is een restauratie waardig gekeurd. Een bakspieker van het erva Meuleman aan de Dinkel, eveneens in Beuningen, is naar het 'Olde M llink' overgebracht. Eén en ander is te vinden aan de Lutterzandweg, nr. 17, nog net onder de buurschap Beuningen.

Het Olde M llink in Beuningen, gemeente Losser in 1963.

Herengasthuis in Oud-Enschede

Boek en blad

Twentsche Courant 1974

23.3 In Haaksbergen woont nog 'ouderwetse' kuiper; 27.3 Restauratie (betr. boerderijtje te Beuningen); 13.4 Gevel- en Stiepeltekens, fraai prentenboek met opvallend goede tekst; 16.4 Veel toeristen bij paasgebruiken; 23.5 Restauratie Klooster Frenswegen; 1.6 Restauratie vakwerkhuis in Losser vordert goed; 1.6 Joodse traditie blijft in Enschede levend; 6.6 Natuurfederatie verwerpt 'verbetering' Glanerbeek; 7.6 Voor bijna 6,5 ton, Stifsthuizen 2 en 3 worden herbouwd; 15.6 'Saksische' boerderij op retour; 4.7 Wijkcentrum in Stokhorst (Enschede, erve 't Volbert); 19.7 'Warmelo verkocht'; 23.7 Laatste dag Trienjochem (boerderij te Losser).

Tubantia 1974

28.2 Opknappbeurt Kroezeboom (Fleringen); 12.3 Commissie drie recreatieschappen: Houtwallen en daarmee landschap behouden; 13.3 Grafstenen, de archieven van een volk; 20.3 Buurse behoudt stenderkast; 21.3 Delen Buurser stenderkast zijn al honderden jaren oud; 12.4 Opgravingen bij kerk in stedeke (Diepenheim); 23.4 Dit is de waarheid over de Bommelas; 27.4 Posthuum eerbetoon in Thomassonhuis (Hengelo), Henk en Arend Lamm, twee unieke Twentse kunstenaars; 22.5 Klooster Frenswegen wordt oecumenisch ontmoetingscentrum; 4.6 Historische vondst in Diepenheim, omvangrijke grafkelder uit vijftiende eeuw ontdekt; 6.6 Tweede en derde Stifsthuys zijn over elf maanden klaar; 7.6 Grafkelder in Diepenheim is van 1679; 20.6 Enschede en landbouw willen spoed, Glanerbeek wordt wel verbeterd; 22.6 Kamercommissie attendeert minister op 'Glanerbeek'; 29.6 Recreatie op kanaal Almelo-Nordhorn kan dupe van belangen botsing worden; 29.6 Studie van vier HTS-ers: dubbelfunctie kanaal mogelijk; sluiszen kunnen kanaal weer bevaarbaar maken; 29.6 Mr. Biesheuvel (waterschap): De Glanerbeek blijft een beek. Een mooie ook; 18.7 Kasteel Warmelo verkocht voor miljoen gulden; 20.7 Weldam: vrede, rust en een keer in de tien jaar feest; 23.7 Boerenverhuizing in Losser.

Serie B. J. Hekket 'Wat betekent...?': 2.3 Tengnagel, 9.3 Reverdink, 16.3 Slatink, 23.3 Snuverink, 30.3 Ter Hedde, 13.4 Ter Denge, 20.4 Ten Zweeg, 27.4 Gelderman, 4.5 Grim-

berg, 11.5 Grevink, 18.5 Huismink, 25.5 Leerink, 1.6 Aaftink, 8.6 Batterink, 15.6 Kaalverink, 22.6 Rabelink, 29.6 Wiltink, 6.7 Ten Kroode, 13.7 Rengerink, 20.7 Harink .

Dagblad van het Oosten 1974

12.3 Suggestie commissie recreatieschappen: Onderhoud van houtwallen in kader van E-projekten; 18.3 Werk interessant door historische waarde; nostalgisch palet van 7 bijna vergeten Almeloërs (betr. tentoonst. bij J. Ezendam te Almelo); 26.3 Overdracht Braakmolen op 19 april (Goor); 26.3 Kosten bedroegen bijna 8800 gulden; operatie aan Kroezeboom in Tubbergen voltooid; 29.3 Tweede Jansboek uit: gevel- en stiepeltekens; tekst geschreven door zoon Everhard; 10.4 Provinciale subsidie nu f 75.000; restauratie Herinckhave eind van dit jaar klaar; 12.4 Overijsselse kerken op monumentenlijst; 17.4 Rectorschuis bedreigd (Almelo); 9.5 Stephanus Borne: monument; 6.6 Restauratie volgend jaar gereed? Pelmolen Rijssen kreeg de kap terug; 11.6 Brooduitdeling Ageler Es werd voortgezet; 27.6 Mr. Hotke in Orvelte: Veel onbegrip over Monumentenzorg nog weg te werken; 4.7 '200 jaar Twickelervaart' pas volgend jaar; Oranjerie kasteel Twickel wordt expositieruimte; 17.7 Kerk op Monumentenlijst (H. Blasius, Delden).

Serie G. J. Eshuis 'Zwerftochten door de Vechtvallei': 2.3 (55) Vechtschippers bestelden pannekoek in de bocht; 16.3 (56) Marke Bergentheim gaf gronden aan Klooster; 30.3 (57) Ontstond oosteinde Bergentheim rond molen?; 13.4 (58) Bouwen koeherdswoning kostte maar zeven gulden; 27.4 (59) Dankt de Slothoeve naam aan voormalig jachtslot?; 11.5 (60) Den Elst en Gouden Ploeg laatste kans voor expansie; 25.5 (61) Markeschutters moesten 'vlijtiger' worden met bier; 8.6 (62) Aardappelen en melk deel schoolmeesterstractement; 22.6 (63) Aanvangstijd rogge-maaien werd op brink beslist; 6.7 (64) Schooljeugd moest voor Zwart Jan liedjes zingen; 20.7 (65) Boerschop groepeerde zich om het huis Bergentheim.

Vormgeving en druk:

Drukkerij Twentsche Courant b.v., Oldenzaal

